

“ SU ŽALGIRIU – UŽ LIETUVĄ!

Specialus dienraščio „Respublika“ priedas

ŽALGIRIS

Nr. 207

59-erių radviliškėičiui medžio meistriui Edmundui Gaubui, kurio darbai alsuoja lietuviškumu ir patriotizmu, skaudu matyti, kaip Lietuva tolsta nuo tos vizijos, kuri buvo įsižiebusi Atgimimo metais. Tačiau lietuviai, anot meistro, vis dar geba suremti pečius ir išverti visas negeroves.

R Sidas AKSOMAITIS „Respublikos“ žurnalistas

O ar bebus kam suremti tuos pečius, jei Lietuva jau dabar išsivažinėja ištais miestais ir miesteliais? Jei didi šalies istorija liks tik vadovėliuose ir tokiuose drožiniuose kaip E. Gaubo „Lietuvos kariuomenė puola bermontininkus“ ar 3,4 m ilgio horeljefas „Žalgiris. Sugrįžo lietuviai“?

- Lietuvos istoriją įkūnyti savo kūriniuose nevengėte dar sovietiniais metais. Neteko būti iškviestam pasiaiškinti? - *pasiteiravo „Respublika“ E. GAUBO.*

- Lietuvos didžiųjų kunigaikščių paveikslų seriją kurti baigiau apie 1987-uosius. Sovietmetis jau pamažu traukėsi, tad eksponuodamas šiuos darbus sulaukiau daugiau palaikymo nei puolimo. Gal labiau užkliuvo tik didysis kunigaikštis Algirdas, kurį išdrožiau Maskvos fone. Spaudoje tuomet buvo stebimasi, kaip aš išdrįsau

Alvydo Januševičiaus nuotr.

Edmundas Gaubas:

Lietuvą įsivaizdavome visai kitokią

Lietuvos didįjį kunigaikštį pavaizduoti prie Kremliaus sienų. Buvo svarstoma, kad geriau neerzinti rusų tokiais darbais.

- **Žalgirio 600-osioms metinėms jūsų sukurtas įspūdingo dydžio horeljefas apkeliavo daug ekspozicijų salių ir... dinggo. Koks jo likimas?**

- Horeljefas eksponuotas įvairiuose Lietuvos miestuose, Trakų pilyje, Seime, svečiavosi ir Len-

kijoje, Gniezno kultūros centre, o dabar noksta Radviliškyje (juokiasi - *aut. past.*). Šis kūrinys pateko ir į fotomenininko Rimanto Dichavičiaus fotografijų albumą „Laisvės paženklinimai“. Man tai - didelė garbė. „Žalgirio“ horeljefu domėjosi Valdovų rūmai, gal kada ateityje jis ten ar panašioje erdvėje ir bus eksponuojamas. Vytauto Didžiojo vadovaujamos kariuomenės puolimą po suplanuoto atsitraukimo manevro vaizduojantį kūrinių kūrė penkerius metus, jame išskaptuotos 63 raitelių ir 82 pėstininkų figūros. Kol kiekvienai jų parinkau tinkamiausią vietą!

- **Ar daug Lietuvoje šandien likę to patriotizmo, kuriu trykšta jūsų kūriniai?**

- Manau, kad ištikus bėdai ta patriotizmo banga kartu su vidine energija atsirastų iš niekur. Lietuviai tokia tauta - kai ramu, niekas

per daug nesimuša į krūtinę. Iš Vakarų per visą Nepriklausomybės laikotarpį į Lietuvą pateko daugiau bjaurasties nei gerų dalykų. Seniau nė girdėti negirdėjome apie narkotikus, mums niekas nepiršo seksualinių mažumų kultūros. Labai gerai, kad dar yra tokio jaunimo, kuris Vilniuje pražygiuoja skanduodamas tautinius šūkius. Kol tokio jaunimo yra, tol mūsų prisibijos. O jei liks vieni lepšiai, tada mums ant sprando lips visi, kas tik netingės.

- **Iki šiol dirbate elektrošaltkalviu. Kada jūs kuriate?**

- Elektrošaltkalviu dirbu jau keturis dešimtmečius, o kūrybai skiriu laisvalaikį - drožinėju po darbo, per atostogas. Drožinėju ir tarnaudamas savanoriškoje krašto apsaugos tarnyboje - 1992-aisiais, minint Vytauto Didžiojo valdymo pradžios 600-ąsias metines, sukūriau ažuolinę Vytauto skulptūrą prie savanorių būstinės Radviliškyje. Atgimimo metais visi buvo kupini entuziazmo, o dabar žmonėse daug nusivylimo. Stovėdami prie Nepriklausomybės ištakų žmonės įsivaizdavo ne tokią Lietuvą, kokią turime dabar. Entuziastai Lietuvą kūrė su didžiuliu užsidegimu, bet, vieniems kuriant, į valdžią pateko visai kiti.

- **Kas buvo skaudžiausia regint, kaip Lietuva tolsta nuo daugelio širdyse puoselėtos vizijos?**

- Ir buvo, ir tebėra skaudu matyti visišką atsakomybės nebuvimą. Kai taškomi dideli pinigai, o niekas už nieką neatsako. Atsakyti už savo klaidas Lietuvoje privalo tik smulkmė, o didieji kombinatoriai lieka nenubausti. Tai ir yra baisiausia. Kad ir situacija dėl „Mažeikių naftos“ - perleidome ją svetimiems, o dabar, turėdami naftos įmonę savo valstybėje, už benziną mokame brangiausiai visame Pabaltijyje. Kažkokia netvarka - ir niekas už tai neatsakingas.

- **Ar ne todėl Lietuvos žmonės ir emigruoja ištais miestais ir miesteliais?**

- Pabaigusiam mokslus jauniui susirasti darbą ir kabintis į gyvenimą Lietuvoje šandien yra sudėtinga. Valstybiniu lygiu apie tai, matyt, niekada ir nebuvo galvojama. Keitėsi valdžios, bet visi patekę į valdžią nekrepdavo dėmesio į emigraciją - išvažiuoja žmonės ir nelieka problemos... Kita vertus, dar gerai, jei žmonės išvažiuoja ieškotis darbo, o neina plėšikauti.

- **Didžioji dalis emigrantų apie sugrįžimą ir negalvoja, o jų vaikai susiduria su nutautėjimo grėsme...**

- Vasarą pas mane lankėsi lietuvių šeima, jau daug metų gyvenanti Ispanijoje. Vyresnysis sūnus, šešiolikmetis, lietuviškai kalba dar suprantamai, bet jau su akcentu. Į mažesniosios mergaitės, kuriai gal dvylika metų, kalbą jau turi labai gerai įsiklausyti. Su tokiu akcentu burbuliuoja! Tėvai sako namie kalbantys lietuviškai, bet vaikų kalbai įtakos turi didžio-

ji dalis laiko, praleidžiamo mokykloje, su draugais. Jei jau lietuvių šeimose su tokia problema susiduriama, tai ką kalbėti apie emigracijoje sukuriamas mišrias šeimas? Suaugusiesiems emigracijoje labai svarbu stengtis, kad tautiškumą išlaikytų jų atžalos. Svarbu, kad emigrantų vaikai užaugtų žinotų, kas buvo Algirdas, Vytenis, Vytautas Didysis...

- **Ką daryti, kad lietuvių tauta neišnyktų ir neliktų tik menininkų drožiniuose, kaip jūsų išdrožinėti kunigaikščiai?**

- Emigravę lietuviai tirpsta svetimos kultūrose, į Lietuvą atvyksta užsieniečiai. Svetimšaliams turėtų būti griežtai pasakyta, kad Lietuvos pilietybė į kairę ir į dešinę nedalijama. Mes tuoj galime ištirpti tame globalizmo katile. O kiek lietuvių moterų išteka už svetimtaučių! Daugybė moterų Lietuvoje, kurių pavardės - jau nelietuviškos. Tai šiočia, tai tokia, jau nė nesuprasi, ar arabiška, ar kitokia. Lietuva asimiliuojama nepajudinant nė piršto. Reiktų apie tautiškumo išsaugojimą daugiau kalbėti jau mokyklose, šviesti jaunimą nuo mažų dienų. Per daug mūsų visuomenėje šandien liberalizmo, o jis kuo toliau, tuo daugiau plinta. Nejuo tautiškumą gelbėti bus susigriebta tik tada, kai Lietuvoje mūsų liks mažiau nei pusė?

- **Sakote, kad reiktų daugiau kalbėti apie tautiškumo išsaugojimą. O kodėl Lietuvoje šandien labiau aktualios diskusijos apie berniukų perrenginėjimus mergaitėmis - neseniai apie tai diskutuota ir Šiaulių universitete...**

- Tos diskusijos apie berniukų ir mergaičių perrenginėjimus Lietuvai šandien turėtų rūpėti mažiausiai, nes ir rimtesnių problemų turime net ne iki kaklo, o dar aukščiau. Kažkas atvažiuoja į Lietuvą su savo eksperimentais, o mes tokie imlūs, kaip bandomieji triušiai... Kam mums tie eksperimentai, jei turime savo tradicijas ir supratimą? Gal čia irgi daug ką lemia pinigai?

- **Ko stokoja mūsų valstybėje gyvenantys ir ją kuriantys žmonės, kad ta valstybė bent kiek taptų panaši į tą išsvajotąją?**

- Nuo žmonių požiūrio į valstybę ir bendrus tikslus priklauso labai daug kas. Vienas giminaitis dirba vilkiko vairuotoju ir važinėja po Europą. Sako, visur su muitininkais įmanoma susitarti, kad neieškotų pažeidimų, tačiau tik ne Estijoje. Estikai purto visus be gailėsčio, gali jiems siūlyti, ką nori ir kiek nori, bet jie nekrepdami dėmesio sąžiningai atliks savo darbą ir užfiksuos visus rastus pažeidimus. Šaunus estiškasis požiūris, prasidedantis nuo eilinio muitininko - jei aš tarnauju sąžiningai, gal ir ta valstybė pradės keistis į gera. O pas mus? Visi girdėjome, kad per vieną dieną dėl korupcijos buvo sulaikytos trys dešimtys muitininkų, kad Šiaulių policininkai prekiaavo narkotikais...

Tiek grėsmių lietuvybei dar nebuvo

Ar gali išlikti lietuvių tauta, kai emigracijos tempai nė kiek nemažėja? Ar gali išlikti, kai užsienyje (Lenkijoje) vietos valdžia ketina uždaryti lietuviškas mokyklas? Ar gali išlikti, kai lenkiškos mokyklos Lietuvoje iš mūsų valdžios išsikovoja vis daugiau naujų dėl lietuvių valstybinės kalbos apėjimo? Ar gali išlikti, kai Lietuvos valstybėje apskritai nėra jokios strategijos išgyventi globalioje šių laikų tautų mėsmaleje?

Apie tai prie ŽALGIRIO NACIONALINIO PASIPRIEŠINIMO JUDEJIMO apskritojo stalo diskutavo Nepriklausomybės Atkūrimo Akto signatarai Romualdas OZOLAS, Birutė VALIONYTĖ ir Bronislovas GENZELIS. Diskusiją vedė žalgirietis Gediminas JAKAVONIS.

G.JAKAVONIS: Neseniai lankėtes Suvalkuose, mūsų lietuviškos žemės. Kaip reikėtų vertinti lietuviško švietimo padėtį Lenkijoje? Mes Lietuvoje, ypač Vilnius krašte, irgi turime lenkiškų mokyklų. Su kokiomis problemomis susiduria tiek vienos, tiek kitos? Ar tas problema sprendžiant neturėtų būti laikomasi pariteto principo?

B.VALIONYTĖ: Leiskite man pacituoti Lietuvos Respublikos ir Lenkijos Respublikos draugiškų santykių ir gero kaimyninio bendradarbiavimo sutartį, pasirašytą 1994 metų balandžio 26 d. Štai 15-ame straipsnyje kalbama apie etnines tautines mažumas ir gyvenantys Lietuvoje, ir lietuviai, gyvenantys Lenkijoje, mūsų etninė žemėse.

Taip pat 15-as straipsnis sako štai ką: „Užtikrinti reikiamas galimybes mokytiis tautinės mažumos kalba ir tautinės mažumos kalbos ikimokyklinėse įstaigose, pradinėse ir vidurinėse mokyklose“. Ir „nesiems jokių veiksmų, kurie sukeltų tautinius pokiūčius teritorijose, kuriose gyvena tautinės mažumos“.

Tokia sutartis buvo pasirašyta 1994-aisiais. Tuo metu Lietuvoje egzistavo Tautinių mažumų departamentas, kuris buvo sukurtas kaip institucija, turinti rūpintis lietuviams, gyvenančiais už Lietuvos Respublikos ribų. Kalbama ne apie visus užsienyje gyvenančius lietuvius, o apie diasporas. Tai buvo veikianti institucija. Išstudijavau, kas

ministerijoje apkritai nėra nė vieno už tai atsakingo žmogaus. Šis klausimas inkorporuotas į visų kitų skyrių veiklą.

Visiškai neaišku, kas Lietuvoje formuoja strategiją šiuo klausimu ir kur ji gimsta, kas yra atsakingas ir kas ją vykdo, nes visi tik „dalyvauja“.

Ką mes pamatėme nuvažiavę į Punkską? Šiandien Punkske yra viso labo 5 lietuviškos švietimo įstaigos: vidurinė mokykla Punkske, kur vyksta visas mokyklos ciklas nuo nulinių iki dvyliktojų, Seinų gimnazija „Žibūrys“, kur mokosi nuo nulinių iki devintųjų (pagal lenkų sistemą tai yra gimnazija, bet mūsų supratimu tai būtų pagrindinė mokykla), Vidurgiriuose ir Naujininkuose mokymas vyksta pradedant nuliniškais ir baigiant šešta klase, o Pristavonyse mokomi pradinukai nuo nulinės iki trečios klasės.

▣ Pas mus problema - nacionalinės sąmonės problema. Mes patys ignoruojame Lietuvos valstybę

Bronislovas GENZELIS
Nepriklausomybės Atkūrimo Akto signataras

Lietuvoje šiandien yra 48 bendrojo lavinimo mokyklos, kuriose mokoma lenkų kalba, 13 lenkų-lietuvių mokyklų, 10 lenkų-rusų ir 10 trikalbių - lenkų, rusų, lietuvių. Taigi iš viso 81 mokyklų įstaiga yra finansuojama pagal bendrą principą, koks Lietuvoje yra nustatytas visoms mokykloms.

Punkske, atvirai pasakius, nepamatėme nieko naujo. Politika, kurią Lenkija vykde daugelį metų, labai sėkmingai tęsiama. Tos politikos esmė - nesąžiningumas.

G.JAKAVONIS: Po vienos lyties ir lietuviškos mokyklos tyko girdėti tokius atsiliepimus. Viko tautinė šventė, puikiai buvo giedama Tautiška giesmė, deklamuojami Maironio eilėraščiai. Bet štai tie mūsų lietuvių mokinukai išėję parūkyti tarpusavyje kalbėjo lenkiškai. Gal mums ten nereikia investuoti, jeigu rezultatų kaip ir nėra? Žmonės neketina į Lietuvą grįžti, ruošiasi studijuoti kažkur Varšuvoje.

B.VALIONYTĖ: Jie yra Lenkijos piliečiai.

R.OZOLAS: Manau, yra du skirtingi dalykai. Kalba principų lygiu ir kalba faktų lygiu. Tokių faktų, kaip jūs paminėjote, galima prirankioti, kiek tik patinka ir kokių tik patinka. Esmė ta, jeigu valstybė yra tautos organizacija jos likimui politiškai reguluoti, tai kalba apie bet kokius valstybės privalomus veiksmus ir savo teritorijoje, ir santykiuose su kita valstybe turi vykti tik principų lygiu. Todėl atsižvelgti į tokius plepalus, manau, kad politikui, jeigu jis sąžiningas politikas, nedera. Tai, ką nuvažiavęs pamatai, visų pirma priklauso nuo to, kur žiūri. Ar į žemę, ar šiek tiek aukščiau žemės, į horizontą bent jau už miško, kad matytųsi tenai ir tavo žemė, Lietuva. Tai ten Lietuva matosi kur kas rimčiau nei pačio

G.JAKAVONIS: Tai šaunuoliai tie lenkai. Rūpinasi savo tautos, savo valstybės reikalais. Gyvenu Šalčininkų rajono kaimynystėje, matau, kaip atrodo lietuviškos mokyklos, ir matau, kaip atrodo lenkiškos mokyklos šitame krašte. Pariteto nėra.

B.GENZELIS: Teko būti ne tik Punkske. Praėjusiais metais dalyvauva keliose Lenkijos mokslų konferencijose, susidūriau su žmonėmis, kuriuos pažįstu nuo Sąjūdžio laikų. Net ir lojaliai nusiteigę mūsų atžvilgiu lenkai negali atsistebėti kai kuriais mūsų veiksmais. Sakykime, Lenkijoje būna demonstracijos, tai joks mokslininkas, joks istorikas neverta jo termino „nacionalizmas“. Sako, radikaliai, chuliganai demonstracijose dalyvauja ir panašiai. Kai Lietuvoje vyksta kokios jaunimo eitynės, specialiai ieškoma kokių nors nacionalistų, scenaristų ir pan.

Pas mus problema - nacionalinės sąmonės problema. Mes patys ignoruojame Lietuvos valstybę. Čia mūsų problema.

Punkske yra konsultats palaikyti ryšiams su tautiečiais. Kol konsulu buvo Vidmantas Povilonis, jautėsi, kad tai yra Lietuvos valstybės atstovybė, buvo palaikomi ryšiai su vietos lietuviams, draugijama. O dabartinis konsulas neturime. Nesuprantame, kas yra principas. Tuoj pat sukeičiami lygmenys ir mes pralaimime. Tai nuolatinio mūsų politikos pralaimėjimo arena.

Pirmasis reikalavimas Vyriausybei, kurį parsivečiau iš ten, atkurti Tautinių mažumų departamentą. Jeigu departamento atkur-

bėti, bandyti paveikti mūsų Vyriausybę.

Įsivaizduokite, nuvažiavęs į Izraelį, kas nors pareikštų, kad jūs, žydai, čia ne savo valstybėje. Visur kalbama, Palestina, Izraelis - tai Dievo Pažadėtoji žemė. Pas mus jeigu pasako „Lietuva - lietuviams“, tai kas nors atvažiuoja čia, mus moko. Mūsų Vyriausybė vėl atsiprašinėja. Iki kokio lygio mes smukome. Kur nacionalinis orumas, jeigu mūsų valdžios veikėjai bijo kiekvieno atvažiausio, kuris ką nors pasakys, o nesijaučia Lietuvos Vyriausybės atstovais. Kiekviena valstybė turi būti ori, o ne pradėti kalbėti, kad esanti maža. Europoje yra daug kur kas mažesnių tautų ir valstybių, nepradarusių orumo. Mes turėjome orumo prieš kokius 10 metų, dabar tą orumą prarandame. Negaliu paaiškinti kodėl.

B.VALIONYTĖ: Norėčiau aiškiai, tiesiai ir šviesiai pasakyti, kad kiekviena save gerbianči valstybė ir tauta, norinti išlikti ir išgyventi šioje tautų mėsmaleje, kiekviena valstybė turi strateginį planavimą ir valdymo centrą. Valstybinį, ne bet koki, prie aukščiausio valstybės pareigūno, tai yra prie prezidento arba Parlamento. Šito centro vienintelis tikslas yra kurti strategiją, valstybės ir tautos raidos veiktorių ir siekti ilgesnio išlikimo. Visos valstybės tai turi, vadinama įvairiai. Lietuva šito veiktoriaus neturi. Jis Lietuvoje atiduotas į partijų rankas. Tas veiktorius pas mus kas 4 metai, galima sakyti, sukiojasi. Mes niekur į priekį neiname. Mes nieko į priekį strategiškai neformuojame, nes pas mus yra tokia situacija. Mūsų kaimynams, kurie mums yra ne draugai, kai kurioms valstybėms tai yra ypač palanki situacija. Tai esminis klausimas šiandien yra toks. Ar mes, kaip tauta, kurios skaičių mes visi žinome, kiek mūsų liko, - ar mes šitą suvokiame, ar nesuvokiame.

Mes dabar labai propaguojame globalią lietuvių globaliam pasaulyje. Pradėjome globalią Lietuvą propaguoti. Suprantate, išsitrina sąvokos. O kai sąvoka išsitrina, išsitrina ir tos sąvokos esmė. Štai jaunimas kalba, koks skirtumas, kur gyveni, Amerikoje, Australijoje, vis tiek kalbu lietuviškai. Yra internetas, „pasiskaipinu“. Atsiprašau, bet tai yra esminiai dalykai. Žmogui turėtų būti ne vis tiek, kur gyventi. Suprantu tuos, kurie visai neturi darbo, turi kreditus, reikia pinigų. Mes kiekvienas norime geriau gyventi. Bet šiandien turime labai rimtai susimąstyti apie tai ir pagaliau pradėti kurti struktūras, kurios šitą darbą darytų. Šiandien Lietuvoje tokios struktūros nežinau arba mano informacija labai prasta.

G.JAKAVONIS: Pataisos paskui rudėnį dar buvo priimtos.

R.OZOLAS: Nieko tai nereikia. Lietuvoje nutylima, kad visas pasaulis po to Lietuvą ištrinė iš valstybių statuso, emė traktuoti ją kaip autonomiją turinčią Lenkijos dalį. Taip traktuojama ir šiandien daugeliu atvejų. Paklūstama lenkų propagandai, kad Lietuva yra gana silpna šalis ir ji neišsilaikys. Mūsų politikai su šiuo žingsniu pasidavė psichologiškai ir logiškai.

R.OZOLAS: Ne tik parašus, bet ir savo likimus.

B.GENZELIS: Mano supratimu, čia yra kažkas dėsningo. Gal per daug cituoją Anatolį Fransą ir Viktorą Hugo, kad revoliuciją pradeda idealistai, įsijungia pragmati-

▣ Tai, ką daro Lenkija, tai yra senas, patikimas, daug kartų patikrintas nutautinimo politikos vykdymas pasitelkiant švietimą

Romualdas OZOLAS
Nepriklausomybės Atkūrimo Akto signataras

Ir dabar tai, kas dedasi Rytų Lietuvoje, tai, kas dedasi išplauant mūsų Konstituciją, kas dedasi Lietuvos militarinį saugumą pavedant NATO struktūroms, kurios praktiškai yra Lenkijos karinės struktūros, kas daroma su lenko kortos įvedimu, su užrašais, kurie lokalizuoja Lenkijos teritoriją, bent jau Rytų Lietuvoje, visa tai yra vieningo plano dalis, kuriai pritaria visi valdžioje esantys aukščiausio lygmens pareigūnai, faktiškai atsakingi už Lietuvos likimą. Jie Lietuvos likimą vėl mato Lenkijos sudėtyje. Jeigu Europos Sąjunga ima grūvinti, Lenkija tuoj pat realizuoja savo senuosius 1791 metų konstitucijos suprojektuotus tikslus, kurie nesikeičia niekada. Nei per Vladislavo Sikorskio Vyriausybę emigracijų, nei per Radoslavo Sikorskio Vyriausybę dabartinėje Lenkijoje.

B.GENZELIS: Noriu truputį prisiminti istoriją. Kaip žinome, kai

▣ Kiekviena save gerbianči valstybė ir tauta, norinti išgyventi šioje tautų mėsmaleje, turi strateginį planavimo ir valdymo centrą

Birutė VALIONYTĖ
Nepriklausomybės Atkūrimo Akto signatarė

įžengė Napoleonas, jis atkūrė Lietuvos Kunigaikštystę. Buvo įkurta Lietuvos taryba. Žinome, kaip jie pasielgė. Jie susirinko Katedroje ir pareiškė, kad esame integruota Lenkiškos dalis. Tai istorinis faktas. Mes tą faktą nutylime. Ir dar anksčiau buvo pavadinimas „Abiejų tautų respublika“. Vėliau šis terminas išnyko. Atsirado Lenkija. Ka nori pasakyti? Gal mes per daug dėmesio skiriame Lenkijos politikos kritikai. Mes žinome, jeigu daiktas padėtas neatsargiai, jį kas nors paims. Mes turime kalbėti ne tiek apie Lenkiją. Turime ieškoti jėgų, kaip susitvarkyti viduje. Mūsų pagrindinis tikslas, kad Lietuva taptų pilietine visuomene. Kad kiekvienas žmogus jaustųsi atsakingas, nesvarbu, ar jis etninis lietuvis, ar Lietuvos pilietis, bet kad jis yra Lietuvos pilietis. Kad Lietuva yra valstybė. Ir Vyriausybė pagaliau turi suprasti. Čia daug priklauso nuo žiniasklaidos.

R.OZOLAS: Profesoriau, pasakyčiau taip, ne tik Vyriausybė, mes patys. Klausimas toks: lietuvi, ar mes esame verti savo valstybės? Ar išvis valstybės esame verti, po velnių? Tai, kas dedasi, yra valstybės išplovimas, išgriovimas ir pardavimas.

B.GENZELIS: Ir iš vidaus tai darosi.

G.JAKAVONIS: Jūs Kovo 11-ąją prieš 23 metus sudėjote parašus, kad Lietuva būtų nepriklausoma.

R.OZOLAS: Ne tik parašus, bet ir savo likimus.

B.GENZELIS: Mano supratimu, čia yra kažkas dėsningo. Gal per daug cituoją Anatolį Fransą ir Viktorą Hugo, kad revoliuciją pradeda idealistai, įsijungia pragmati-

rikai Dariui Baronui parašyti, kad Margiris buvo psichinis ligonis, ir buvo gauta tuometinės krašto apsaugos ministrės Rasos Juknevičienės vadovaujamos ministerijos premija už patriotizmo ugdymą. O va ką tik paleido Vytautas Ališauskas mintį, kad Birutė kaip Vytauto motina, Kęstučio žmona neegzistavo, ir mes vėl turime aiškintis, ar mūsų istorijos herojai, su kuriais mes išaugome, buvo ar nebuvo. Na, nebuvo Birutės, nebuvo Vytauto, kas čia darosi?

B.VALIONYTĖ: Labai aišku, kas čia darosi. Griūvant šitam dideliame monstrui, kuris vadinosis Sovietų Sąjunga, pasaulis jau tada kūrė globalią politiką. Globali ekonominika, globalus žmogus. O tai reikiška tapatybės ištrynimą. Pastebėkite, kad mes jėgome į Europą, kai rašyti tautybę tapo nepadoru. Ką tai reikiška? Prispąžinti, kad esi lietuvis, kažkaip negerai. Visi suprantame, kodėl taip buvo pasielgta ir padaryta. Kas įvyko? Aukščiausioji Taryba iš tikrųjų labai stengėsi kiek įmanoma kelti valstybingumą. Nomenklatūros įtaka buvo mažinama. Iš tikrųjų buvo lyg ir gera idėja tuo metu iškelta, kad turi reikia viską depolitizuoti, ta prasme, kad būtų iš SSKP partijos runkų viskas paaima. Taip pat ir mokykla. Bet, deja, mokykloje kažkodėl įvyko ne depolitizacija, o buvo įvykdytas, mano galva, apskritai tas vadinamasis globalaus žmogaus formavimas. Ir dabar tai eina per visas programas.

Pažiūrėkite, kaip tai vyksta per istorijos mokymą. Mes gi nebe mokiname šiandien vaikių Lietuvos valstybės ir tautos istorijos. Ką tai reikiška? Kalba dar yra. Kai nėra istorijos, jau nėra pamato, tuomet mes formuojame tą pilką masę, kuriai nėra jokio skirtumo, kur gyventi. Ir taip mes atėjome į šią dieną, užaugame kartę. Jau visa karta šia dvasia užauginta. Niekada neužmiršiu, kai nuvažiavau Kovo 11-ąją į vieną mokyklą, trys vienuoliktųjų klasės suėjo į salę ir vienintelis klausimas buvo: kada greičiau iš tos „ubagų“ šalies pabėgti. Tai šioje situacijoje suvoki, kad yra padaryta esminių klaidų.

B.GENZELIS: Norėčiau į kita aspektą atkreipti dėmesį. Problema yra ta, kad mes pradėjome nuo absoliutaus neigimo. Tarybiniais laikais senieji laikai, Vytautas ir panašiai, dar buvo gerai, bet siekti išbraukti vadinamąjį buržuazinį laikotarpį. Tačiau nepavyko tai padaryti. Dabar norima viską nubraukti, kas buvo tasi laikais.

Istoriku gali apsišaukti kiekvienas. Sakykime, Vališauskas. Ką jis bendro turi su istorija? Baigęs Kauno politechnikos institutą, jis vėliau pasiskelbė istoriku. Kiekvienas istorikas profesionalas žino paprastą dalyką - jei ko nors nesuradai archyvuose, tai nereikia, kad būtent to nėra.

Dabar dėl Birutės. Vatikano archyvuose jis ieškojo. Vatikano archyvuose iš principo negali būti. Ir A.Kojalavičius, ir J.Dluogašas ir M.Strijkovskis Birutę mini, visuo-

se tuose šaltiniuose ji yra. Vališauskui reikėtų turėti sąžinės - neradęs Vatikane jis viską nubraukė. Net ir lenkų istorikus, kad tie irgi kažką prasimanė. Vališauskas, kuris nieko bendro su istorija neturi, patupėjo Vatikano archyvuose ir paskelbė, kad Birutės nebuvo. Galime pasakyti, kad ir Vytauto nebuvo. Na, Mindaugas galbūt surastas, jis karūnuotas. Daug ko ten nebuvo, nes archyvai kaupiami pagal to meto interesus, pagal sąlytį su krikščionybe. Kaip mes žinome, Birutė buvo pagonė.

B.VALIONYTĖ: Jeigu mūsų tauta giesmes gieda keturis tūkstantčius metų, vadinasi, mes mažiausia ką turėjome padaryti - apsiginti. Nes jeigu būtume neapsigynę, šiandien giedotume kitų giesmes. Kalbininkai su tuo sutinka. Vadinasi, mes turime aiškiai pasakyti vieną konkretų dalyką. Kur yra mūsų keturių tūkstančių metų istorija, tautos istorija. Vystymosi, raidos. Kur? Apie tai mes šiandien net nekalbame. O tai yra kertinis akmuo, nuo ko mes turime ir privalome pradėti formuoti mūsų tautos vystymosi vertumai. Pasakyti, kas mes tokie esame. Kai šito nėra, labai lengva nukirsti paskutinius tos šaknies gyvaplaukius, kas yra mūsų patriotinius jausmus keliančios herojai - tai Pilėnai, didieji kunigaikščiai, mes giedotume istoriografijoje dar yra įtvirtinta. Kurios mes, deja, žinome tik nuo Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės laikų. Dabar gal dar mes kažkiek sugebėsim susivokti, kas tokie iš tikrųjų esame. Kad tai ypatinga vertybė. Bet tai reikia ugdyti, ją skatinti. Reikia mokyklose ir visur kitur aktyviai tai daryti. Deja, mes šito visai nedarome. Tai ir yra, mano suvokimu, pagrindinis dalykas, turi būti atitinkamas struktūros ir tai jokiū būdu negali būti atiduota į partijų rankas taip, kaip jos supranta.

Pavyzdžiui, Turkijoje yra parašyta Lietuvos istorija. Niekas jos nežino, bet, pasirodo, tokia yra. Manau, kad turkų parašyta Lietuvos istorija yra visai ne tokia, kokią mes šiandien skaitome. Ir štai klausimas išryškėja, ar kas nors ką nors daro, kad jį būtų perskaityta. Ką tai reikiška? Kalba dar yra. Kai nėra istorijos, jau nėra pamato, tuomet mes formuojame tą pilką masę, kuriai nėra jokio skirtumo, kur gyventi. Ir taip mes atėjome į šią dieną, užaugame kartę. Jau visa karta šia dvasia užauginta. Niekada neužmiršiu, kai nuvažiavau Kovo 11-ąją į vieną mokyklą, trys vienuoliktųjų klasės suėjo į salę ir vienintelis klausimas buvo: kada greičiau iš tos „ubagų“ šalies pabėgti. Tai šioje situacijoje suvoki, kad yra padaryta esminių klaidų.

B.GENZELIS: Norėčiau į kita aspektą atkreipti dėmesį. Problema yra ta, kad mes pradėjome nuo absoliutaus neigimo. Tarybiniais laikais senieji laikai, Vytautas ir panašiai, dar buvo gerai, bet siekti išbraukti vadinamąjį buržuazinį laikotarpį. Tačiau nepavyko tai padaryti. Dabar norima viską nubraukti, kas buvo tasi laikais.

Istoriku gali apsišaukti kiekvienas. Sakykime, Vališauskas. Ką jis bendro turi su istorija? Baigęs Kauno politechnikos institutą, jis vėliau pasiskelbė istoriku. Kiekvienas istorikas profesionalas žino paprastą dalyką - jei ko nors nesuradai archyvuose, tai nereikia, kad būtent to nėra.

Dabar dėl Birutės. Vatikano archyvuose jis ieškojo. Vatikano archyvuose iš principo negali būti. Ir A.Kojalavičius, ir J.Dluogašas ir M.Strijkovskis Birutę mini, visuo-

se tuose šaltiniuose ji yra. Vališauskui reikėtų turėti sąžinės - neradęs Vatikane jis viską nubraukė. Net ir lenkų istorikus, kad tie irgi kažką prasimanė. Vališauskas, kuris nieko bendro su istorija neturi, patupėjo Vatikano archyvuose ir paskelbė, kad Birutės nebuvo. Galime pasakyti, kad ir Vytauto nebuvo. Na, Mindaugas galbūt surastas, jis karūnuotas. Daug ko ten nebuvo, nes archyvai kaupiami pagal to meto interesus, pagal sąlytį su krikščionybe. Kaip mes žinome, Birutė buvo pagonė.

Parengė Milda JUODAKIENĖ

70 metų kovoje už Tėvynės laisvę ir gerovę

Po „Respublikos“ publikacijos apie 1863 m. sukilimui skirtą parodą Taikomosios dailės muziejuje paskambino mūsų skaitytojams gerai pažįstamas profesorius Antanas Kudzys, giliai pasipiktinęs, kad memorialinė lenta, skirta sukilimo atminimui, pakabinta „ant buvusių Rusijos caro kareivinių sienos“. Dar sakė prisiminęs savo senelės ir jos brolio pasakojimus apie sukilimą jo gimtuosiuose Seirijuose.

Audronė JABLONSKIENĖ
„Respublikos“ žurnalistė

Bet kai užsukau pas profesorių į namus, kalba pakrypo visai kita vaga.

...Ant stalo gulėjo profesoriaus sudarytas penkiakalbis (!) Starybos terminų žodynas ir prabangiai išleista enciklopedija, prieš kelias dienas atkeliavusi iš Didžiosios Britanijos Kembridžo universiteto: „2000 XXI a. iškiliausių intelektualų“. Atsiverčiu „K“ raidę ir susirandau mokslininko pavardę.

- Profesoriau, esate įrašytas į pasaulio intelektualų sąrašą. Kokiais pripažinimo ir garbės ženklais nuklotas jūsų kelias Tėvynėje?

- Tikriausiai esu vienintelis buvęs tikrasis Lietuvos mokslų akademijos narys (akademikas), neturintis valstybinio apdovanojimo. Garbingiausias savo jubiliejus (65, 70, 75, 80, 85) atšvenčiau jau gyvendamas Vilniuje. Kad nors kokį valstybinį sveikinimo raštelį...

- Kuo paaiškintumėt tokį priešišką ignoravimą?

- Lietuvoje valstybiniai ordinai ir medaliai skiriami arba labai garsiems mokslininkams, arba įvairiems prisitaikėliams, patogiams specialistams. Kadangi nė vienas iš šių dviejų kategorijų nepriklausau, nuo pat jaunystės kovoju su padlaižiais, esu *persona non grata*. Mane, pirmąjį pokarinės Lietuvos statybos profesorių ir pirmąjį Vilniaus technikos universiteto profesorių (1967 m.), rektorius 1992 m. pašalino iš darbo, nes... buvau peržengęs 65 metų ribą. Atšventęs 80 metų jubiliejų, prestižiniuose moksliniuose pasaulio leidiniuose paskelbiau 70 darbų. Štai jie visi čia, šiuose Lietuvos mokslų akademijos paskelbtuose keturiuose tomuose.

- „Inžinerinis konstrukcijų tikimybinio patikimumo vertinimas ir prognozavimas“. Esate patikimumo teorijos specialistas? Ekspertas?

- Kaip mokslininkas visada domėjaisi patikimumo teorija. Ją galima taikyti labai plačiai, o tyrinėjimui algoritmai tinka ne tik inžinerijoje, bet ir ekonomikoje, biologijoje, finansuose.

- Ar galite pritaikyti tą modelį Visagino atominės elektrinės ekonominės naudos vertinime?

- Esu jau tai padaręs ir apskaičiavęs, kad ekonominės-finansinės naudos sulauksime tik 2040-2050 m., o iki tol - gryniausi nuostoliai.

Saulius Venckaus nuotr.

► Valdininkų nekompetencija valstybei visada labai brangiai kainuoja.

Užsienio „ekspertai“ dažniausiai mažai išprusę, netekę darbo namuose. O čia dirba su „otkatais“. Kitaip nepaaiškinsi jų astronominių atlyginimų

- Su tokiomis žiniomis ir galimybėmis galėtumėte vadovauti komisijoms, telkti specialistus, konsultuoti.

- 1992-1995 m. buvau pakviestas konsultantu į G.Vagnoriaus Vyriausybę. Tačiau kai sukritikavau energetikos vystymo politiką ir Ignalinos AE atliekoms saugoti užsakytus ketaus kubilus iš Kanados, mano patarimų ir paslaugų tuometinė Vyriausybė 1995 m. atsisakė.

- Kuo blogi buvo tie kubilai?

- Todėl, kad panašius, tik gelžbetoninius, siūlė mums ir švedai. Ir arčiau, ir pigiau. Beje, tokius mes ir patys galėjome gamintis. Bet kanadiečiai, matyt, pasiūlė gerą „otkatą“. O dabar sužinau, kad planai vėl pasikeitė. Atsiradę naujo tipo kubilai, kurių patikimumo trukmė nežinoma, gal 50 metų. O turėtų būti 300...

- Vadinasi, po 50 metų...

- Jei tų naujo tipo kubilų nebus atsisakyta... O jei dar vieną atlieką dar daugiau sukupsime. Baisu apie tai ir galvoti...

- Beveik tris dešimtmečius vadovavote VTU Gelžbetoninių

konstrukcijų katedrai. Ar yra tekę patikimumo teorija kaip taikomosios matematikos sritį pritaikyti aukštybinių pastatų, itin sudėtingų konstrukcijų, tiltų patikimumo vertinimui ir prognozavimui?

- Mano tikimybių prognozėmis susidomėjo vienas lenkų kilmės amerikiečių mokslininkas, vadovaujantis Valstybės departamentui Vašingtone. Jis inicijavo 30 000 įtartinų tiltų patikimumo tyrimą, nes kai kurie anksčiau patikimais laikyti tiltai sugriuvo.

- Ar Lietuvoje yra tokių tiltų?

- Žinoma. Dar sovietmečiu kelių inžinieriai žinojo, kodėl Kudzys stengiasi išvengti kelionės per du tiltus. Vienas jų jau buvo pradėjęs griūti... Galiau apskaičiuoti ir pasakyti, kad vienas ar kitas Vyriausybės priimtas sprendimas yra nepatikimas. Arba neįgyvendinamas, arba jo laukia nesėkmė. Kai keli mano spėjimai pasitvirtino, pavyzdžiui, amoniako saugyklos avarija Jonavoje 1989 metais, konstrukcijų saugai jau skiriamas didesnis dėmesys. Tik apgalvėta, kad aplinkos ministras 2003 metais paskelbė du reglamentus, pagal kuriuos (prieštaraujant ES nurodymams)

Lietuvoje pastatų, tiltų ir kitų atsakingų objektų patikimumą leista sumažinti 15-30 proc. ir daugiau.

- Kur dabar yra aktualu ministerijoms, bankams ir kitoms žinyboms panaudoti patikimumo teorijos principus?

- Nuo 1990 metų yra labai svarbu žinoti, kokios vertės nekilnojamoji turtą (žemę, miškus, ežerus, įmones, pastatus ir komunikacijas) valdo mūsų valstybinės ir visuomeninės žinybos. 1991-1992 metais šis turtas nebuvo apskaičiuotas, kad lengviau būtų atlikta jo „prichvatizacija“. Lietuvoje yra daug puikių matematikų, kurie taikydami patikimumo ir tikimybės teorijų dėsnius gali ne tik apskaičiuoti nekilnojamojo ir kitokio turto vertę, bet ir jo kitimo procesą. Tačiau tokie matematikai kaip prof. R.Rudzkis ir kiti yra ir ignoruojami, ir žeminami.

- Ar teko domėtis Valdovų rūmais? Kodėl į dangų lipa vis naujos sąmatos?

- Prieš 12 metų buvau pakviestas į vieną pirmųjų posėdžių, kuriame buvo aptariama šių rūmų projektavimo ir statybos eiga. Dar net projekto nėra, o jau buvo siūdomi vykdytojai. Pakvipo afera. Aš pasakiau, kai bus sudaryta bent apytikrė statybos darbų sąmata, paskelbtas konkursas, tada ir spėsime. Manęs daugiau į posėdžius nekvietė. Spaudoje paskelbiau, kad Valdovų rūmai kainuos ne 120 mln., bet 300-350 mln. litų. Tai dabar ir pasitvirtino.

- Jei teisingai prisimenu, XVIII a. prancūzų švietėjai buvo iškėlę mintį, kad įstatymus leisti ir valstybę valdyti turėtų mokslininkai ir intelektualai. Kas išeina, kai įstatymus priima šoumenai ir populistai, jau įsitikinome.

- Po vieno mūsų Seimo nutarimo jaučiuosi labai pažemintas asmeniškai. 2011 m. vasarį patvirtintas naujas LMA statutas, pagal kurį 75 metų sulaukę mokslininkai nebetenka tikrojo nario garbės vardo ir tampa emeritais. Naujojo nutarimo autoriai leido sau ne tik pasityti iš mokslininkų garbės vardo, bet ir diskriminuoti juos dėl amžiaus, ką draudžia mūsų Konstitucija ir tarptautiniai žmogaus teisių gynimo aktai.

- Gal mūsų Seimą išvis reikėtų pertvarkyti? Senos demokratijos šalyse užtenka dviejų partijų. Pas mus jų - kaip grybų po lietaus. Vadai ir vadukai turi dar ir kišeninių balsuotojų, kuriuos atsiveda pagal sąrašus...

- Tai išties rimta problema. Kad visuomenės branduolys dirbtų patikimai, reikia jį sumažinti iki minimumo. Mūsų Seime užtektų 70 tik vienmandatėse apylinkėse renkamų deputatų.

- Ką galvojate apie Ministrų kabinetą, kai portfeliai skirstomi ne pagal profesinį profilį, išsilavinimą, o pagal partiškumą?

- Valdininkų nekompetencija valstybei visada labai brangiai kai-

nuoja. Kai reikia uždaryti atominę elektrinę, „išbankrotinti“ banką, beveik visada kviečiami užsienio „ekspertai“. Jie dažniausiai mažai išprusę, netekę darbo namuose. O čia dirba su „otkatais“. Kitaip nepaaiškinsi jų astronominių atlyginimų. Ir atsakomybės jokios: atvažiuo - išvažiuo. Gaudyk vėją laukuose. O Lietuvos specialistų siūlymai gula į stalčius...

- Kas jums padėjo išsaugoti tokį tvirtą ir tiesų stuburą?

- Manau, krepšinis ir rezistentinė kova. Ir viena, ir kita - nuo gimnazijos laikų Alytuje. Dar Lubiną prisimenu. „Žalgiryje“ ir Lietuvos krepšinio rinktinėje žaidžiau su Butautu, Lagunavičium, Stonkum... Paskutinėje gimnazijos klasėje 1943 m. įstojau į pagrindinę Lietuvos Laisvės Armiją (LLA). Iš pradžių ji kovojo prieš vokiečių okupaciją, o paskui, kai Džūkijoje atsirado bolševikinių partizanų, - prieš juos. Pastarieji, Žimano vadovaujami, baimėje laikė visą Džūkiją. 1943-ųjų kovą Alytuje įkurtas Alytaus apylinkės LLA štabas. Dvidešimt penki gimnazistai, mokytojai, seminarijos studentai ir dėstytojai, vadovaujami A.Ramanausko-Vanago, prisiekėme prie kryžiaus, akcentuodami ginkluotą pasipriešinimą, o ne ideologinę propagandinę kovą. 1944 m. per Kalėdas sovietų enkavedistų pulkai užpuolė Džūkiją, sudegino namus su gyvais žmonėmis Klepčių ir kituose kaimuose. O šiandien kalbame tik apie Pirciupius...

- Ar teko sutikti Juozą Lukšą-Daumantą?

- Neteko. Juozas Lukša buvo Tauro apygardos Birutės rinktinės partizanų vadas ir organizavo Kau-no mieste keturias partizanų kuopas, kurios buvo išduotos ir likviduotos. Drauge su J.Poškumi buvo suimtas mūsų ryšininkas ir partizanas J.Lukšos brolis Antanas. Sulaukta buvo ir mano žmona Birutė Veličkaitė, ir jos tėvas Jonas Velička. Aš buvau tik įtariamasis, bet to užteko, kad vėliau būčiau pašalintas iš VDU 1950 metais.

- Ką galvojate, kad per 22 Nepriklausomybės metus Lietuvoje nėra sukurta paminklo laisvės gynėjams? Tik ta vargana akmenų krūvelė prie Rezistencijos aukų centro. Iki šiol neapsisprendžiama, ką statysime Lukiškių aikštėje vietoj 40 metų teisingą kryptį į KGB rūmus rodžiusio Lenino. Kalbama ir apie modernaus meno muziejų, ir apie Eugenheimo centrą...

- Paliėtė labai skaudžią temą. Per vieną minėjimą esu pasakęs, kad man gėda stovėti prie tos akmenų krūvelės. Ir nuėjau. Daugiau nekvietai. Visur mane kviečia tik vieną kartą. O perlaidojant mano ginklo draugus partizanus išvis nekvietai. Sakė, bus valdžios atstovų - dar ką nors leptelės...

- Jau antri metai savuosius straipsnius spaudoje pasirašote „buvęs akademikas“. Kas tai - savigaila?

- Tai protestas. Prieš naujojo Lietuvos mokslų akademijos sta-